

BÀN VỀ CẢI THIỆN HOẠT ĐỘNG KIỂM SOÁT NỘI BỘ TRONG CÁC CÔNG TY CỔ PHẦN Ở VIỆT NAM

Th.s Nguyễn Thị Phương Lan, TS. Lê Thị Lan Hương

Đại học Kinh tế Quốc dân

Cùng với sự phát triển của nền kinh tế, các vấn đề kiểm soát nội bộ trong các công ty cổ phần lại càng trở nên nổi cộm hơn. Việc ban kiểm soát đã không thể hiện đầy đủ vai trò bảo vệ cổ đông và nhà đầu tư, thông tin bị bóp méo, hoạt động giám sát không hiệu quả... đã trở thành những lý do quan trọng để ngăn cản sự phát triển của công ty cổ phần. Do vậy, bài báo đưa ra một số giải pháp cho những vấn đề này, với hy vọng góp phần vào sự phát triển của các công ty cổ phần của Việt Nam.

Từ khóa: Công ty cổ phần, kiểm soát nội bộ

1. Sự cần thiết phải cải thiện hoạt động kiểm soát nội bộ trong công ty cổ phần

Công ty cổ phần là một lực lượng rất quan trọng đối với sự phát triển kinh tế xã hội. Họ đóng góp một phần quan trọng vào sự tăng trưởng thu nhập quốc dân, đóng góp vào nguồn thu cho ngân sách của Nhà nước thông qua thuế, tạo công ăn việc làm. Tuy nhiên, cùng với sự phát triển của các công ty cổ phần, những vấn đề nội bộ của họ cũng dần bị bộc lộ, đặc biệt trong cuộc khủng hoảng tài chính, rất nhiều công ty đã bị đóng cửa, nguyên nhân là do: hoạt động kiểm soát tại các công ty này là không hiệu quả. Do vậy, trong tình hình hiện nay, làm thế nào để xây dựng và cải thiện hệ thống kiểm soát nội bộ trong các công ty cổ phần, làm thế nào để hệ thống kiểm soát nội bộ của các công ty này có thể hoạt động một cách hiệu quả là đặc biệt quan trọng.

Luật Doanh nghiệp quy định, doanh nghiệp có 11 cổ đông trở lên phải lập Ban kiểm soát với chức năng giám sát mọi hoạt động của doanh nghiệp từ tài chính, mua bán hàng hóa, nhân sự. Thực tế, vai trò của Ban kiểm soát chỉ là hữu danh vô thực. Một khảo sát của Viện Nghiên cứu Quản lý Kinh tế Trung ương (CIEM) chỉ ra rằng, kiểm soát nội bộ ở Việt Nam còn khá mờ nhạt và chưa được xem trọng. Phần lớn thành viên ban kiểm soát tại công ty cổ phần làm việc theo chế độ “kiêm nhiệm”. Chưa kể, thành viên Ban kiểm soát thực tế đều do Hội

đồng quản trị chỉ định. Năng lực và trình độ của thành viên ban kiểm soát luôn ở mức thấp hơn so với hội đồng quản trị. Vì thế, tiếng nói của ban kiểm soát thường ít có trọng lượng. Hoạt động kiểm soát nội bộ với vai trò độc lập, chuyên nghiệp nhằm cân bằng quyền lực của hội đồng quản trị, giám đốc và lợi ích của công ty, cổ đông gần như bị vô hiệu.

2. Một số vấn đề về kiểm soát nội bộ trong công ty cổ phần

Trong các công ty cổ phần, vai trò của Ban kiểm soát là hết sức quan trọng. Ngoài chức năng chính là giám sát hoạt động của Hội đồng quản trị, tổng giám đốc/giám đốc, nhằm ngăn chặn và phát hiện những trường hợp sai phạm, thiếu sót, bất minh, bất hợp lý, xung đột lợi ích... trong việc quản lý, điều hành công ty; Ban kiểm soát còn đóng vai trò quan trọng trong việc đề xuất các biện pháp, giải pháp khắc phục, cải tiến để hoạt động quản lý và điều hành công ty đạt được hiệu quả cao nhất. Ban kiểm soát vừa là người “thôi còi”, giúp Hội đồng quản trị ngừng ngay các sai phạm, để không đi quá xa; vừa là người hỗ trợ tích cực cho các hoạt động cải tiến, đặc biệt trong các lĩnh vực “nhạy cảm” như quản lý tài chính, quản lý đầu tư, quản lý quan hệ cổ đông... Thế nhưng ở không ít các công ty, Ban kiểm soát chỉ đóng vai trò như con bù nhìn, được chính Hội đồng quản trị và các cổ đông lớn dựng lên cho có và hoàn toàn bị vô hiệu hóa, thậm chí còn được xem là lực

lượng hậu thuẫn, đứng sau, tiếp tay cho Hội đồng quản trị, tổng giám đốc/giám đốc dấn sâu vào những hoạt động sai phạm, xâm phạm lợi ích các cổ đông nhỏ lẻ.

Trong thời gian qua, có rất nhiều việc làm sai trái của Hội đồng quản trị hoặc ban giám đốc ảnh hưởng nghiêm trọng đến lợi ích của cổ đông nhưng không hề có tiếng nói cảnh báo nào từ Ban kiểm soát cho đến khi sự việc bị phát hiện. Với tư cách là chủ sở hữu công ty và là người bầu ra Ban kiểm soát, chắc chắn cổ đông có lý do để bất bình về vai trò và chức năng của Ban kiểm soát. Có thể thấy rõ sự tê liệt của ban kiểm soát qua nhiều vụ vi phạm tại các doanh nghiệp. Tại Công ty Cổ phần Mía đường La Ngà, suốt 8 tháng (từ 8.2007- 4.2008), ông Phạm Như Hóa, Chủ tịch Hội đồng Quản trị kiêm Tổng giám đốc, đã dùng tiền của công ty đã chơi chứng khoán hết gần 18 tỉ đồng mà không ai hay biết. Chỉ đến khi đại hội đồng cổ đông thường niên bất ngờ bị hoãn thì lúc này mọi việc mới vỡ lở. Hay vụ việc diễn ra tại Công ty cổ phần Bông Bạch Tuyết. Ban lãnh đạo công ty đã thiếu trách nhiệm trong việc công bố thông tin, làm sai lệch các báo cáo tài chính quý và năm để công bố ra thị trường. Điều đáng nói là Ban kiểm soát tại đây hầu như đã “im hơi lặng tiếng”.

Báo cáo của ban kiểm soát về tình hình hoạt động của công ty đọc trong các kỳ đại hội, cổ đông thường có cảm giác đây chỉ là bản sao các báo cáo của Hội đồng quản trị và ban giám đốc. Do đó, có rất ít thông tin có ích cho cổ đông. Trong một số trường hợp, những vấn đề cần đưa vào báo cáo của Ban kiểm soát đã được thống nhất trước với Hội đồng quản trị và ban giám đốc trong phiên họp “trù bị” trước đó rồi. Do đó, tại đại hội vai trò của Ban kiểm soát chỉ là ngồi cho đủ ban bệ.

Các cổ đông trong công ty lập ra Ban kiểm soát để bảo vệ lợi ích cho mình nhưng đôi khi chính họ lại không hiểu rõ vai trò của ban kiểm soát. Đại hội đồng cổ đông chỉ họp một, hai lần trong một năm và mỗi phiên họp thường diễn ra trong một ngày. Do đó, có trường hợp, do thời gian quá gấp rút, Đại hội đồng cổ đông chỉ kịp bầu ra ban kiểm soát, và trao quyền cho chủ tịch Hội đồng quản trị ban hành quy chế hoạt động của Ban kiểm soát và dĩ nhiên là chủ tịch Hội đồng quản trị sẽ cố gắng giới hạn quyền của Ban kiểm soát tới mức có thể. Tại một số công ty, cổ đông còn chấp thuận cho Hội đồng quản trị bổ nhiệm thành viên Ban kiểm soát và đương nhiên hội đồng quản trị sẽ bổ nhiệm “người trong nhà” để tăng

thêm quyền lực. Theo Luật Doanh nghiệp, điều 122 (khoản 1, mục a) quy định thành viên ban kiểm soát không được là “vợ hoặc chồng, cha, cha nuôi, mẹ, mẹ nuôi, con, con nuôi, anh, chị, em ruột của thành viên Hội đồng quản trị, tổng giám đốc/giám đốc và người quản lý khác”. Tuy nhiên, mối quan hệ thân thiết với các thành viên Hội đồng quản trị, tổng giám đốc/giám đốc không chỉ là các thành phần trên mà còn nhiều quan hệ khác như chú, bác, cô, dì ruột, anh, em nhà chú bác, cô, dì, anh, em vợ (chồng)... Nhiều công ty đã lợi dụng kẽ hở này để đưa người thân vào ban kiểm soát nhằm có thêm tiếng nói ủng hộ hơn là để kiểm soát. Ngoài ra, tại một số công ty, Hội đồng quản trị và ban giám đốc nhiều khi cũng không rõ vai trò của Ban kiểm soát, coi Ban kiểm soát chỉ là một phòng ban trong công ty, thậm chí ngay cả Ban kiểm soát cũng không rõ vai trò và quyền hạn của mình. Vì thế sự tồn tại của Ban kiểm soát nhiều khi mang nặng tính hình thức.

3. Giải pháp nhằm cải thiện hoạt động kiểm soát nội bộ trong công ty cổ phần

Thứ nhất, để Ban kiểm soát thực sự là một tổ chức độc lập, làm đúng chức năng giám sát và kiểm soát mà không bị vô hiệu hóa hoặc được dựng lên như bù nhìn thì các thành viên Hội đồng quản trị, tổng giám đốc/giám đốc không được quyền đề cử và không được quyền bỏ phiếu bầu thành viên ban kiểm soát. Đây là một trong những nguyên tắc quan trọng nhằm hạn chế thấp nhất những xung đột lợi ích trong hoạt động quản lý, điều hành doanh nghiệp. Khi một người có quyền đề cử, ủng hộ hoặc loại bỏ một người có quyền giám sát mình thì hành vi đó được xem là có xung đột lợi ích. Do đó, khi việc đề cử hoặc bỏ phiếu có liên quan đến lợi ích của thành viên nào thì thành viên đó không được quyền bỏ phiếu.

Thứ hai, Nhà nước cần quan tâm, điều chỉnh các văn bản pháp luật nhằm nâng cao vai trò hoạt động của Ban kiểm soát ở trong công ty. Hiện nay, theo quy định của Luật Doanh nghiệp, văn bản do Ban kiểm soát ban hành về việc kiểm tra, giám sát chỉ có ý nghĩa cảnh báo. Ngay cả khi phát hiện hành vi vi phạm nghĩa vụ quản lý công ty của Hội đồng quản trị và Ban Giám đốc, Ban kiểm soát chỉ có quyền yêu cầu các cá nhân liên quan chấm dứt hành vi vi phạm và có giải pháp khắc phục hậu quả. Ban kiểm soát không có quyền sa thải người lao động nếu họ sai phạm. Ngoài ra, báo cáo của Ban kiểm soát là một tài liệu quan trọng, giúp nhà đầu tư và cơ quan

quản lý nhà nước có được cái nhìn toàn diện về doanh nghiệp từ góc độ mà các bản báo cáo tài chính không đề cập đến. Thông tin trong báo cáo của Ban kiểm soát có tầm quan trọng không kém các báo cáo tài chính. Tuy nhiên, theo quy định thì báo cáo của Ban kiểm soát không phải là tài liệu bắt buộc phải nộp cho cơ quan quản lý hoặc công bố thông tin. Do đó, cần yêu cầu các công ty phải công bố báo cáo của Ban kiểm soát cùng với báo cáo tài chính.

Thứ ba, tăng cường hoạt động quản lý trong đó nhấn mạnh hoạt động kiểm soát nội bộ và nâng cao hiểu biết về rủi ro. Ban lãnh đạo công ty cần phải nhấn mạnh và phổ biến tầm quan trọng của hoạt động kiểm soát nội bộ đối với sự phát triển công ty cho toàn bộ nhân viên. Ngoài ra, công ty nên thiết lập một hệ thống kiểm soát nội bộ phù hợp để toàn bộ công ty sâu sắc hơn về các công việc của từng cá nhân. Đồng thời, ban lãnh đạo cũng phải là người làm gương cho mọi người bằng việc tuân thủ các tiêu chuẩn đã đề ra và cũng cần thiết lập một hệ thống đánh giá khoa học để giám sát việc triển khai hoạt động kiểm soát trong công ty.

Lãnh đạo tại các phòng/ban trong công ty cần phải được đào tạo kiến thức về pháp luật để nâng cao trình độ trong việc giải quyết các vấn đề theo luật định, đồng thời thiết lập cơ chế cảnh báo sớm

các rủi ro trong công ty và tập trung vào thực hiện các hợp đồng giao dịch để đảm bảo các hợp đồng giao dịch được hoàn thành theo đúng lịch trình. Thiết lập cơ chế dài hạn để quản lý và kiểm soát các khoản phải thu, hàng tồn kho trong công ty nhằm ngăn chặn sự thiếu hụt quỹ.

Thứ tư, cải thiện hệ thống thông tin nội bộ nhằm tăng cường các thông tin liên lạc nội bộ. Thông tin và truyền thông là điều kiện quan trọng đối với việc thực hiện kiểm soát nội bộ. Công ty nên thiết lập kênh trao đổi thông tin hai chiều, kênh phổ biến thông tin từ trên xuống và kênh báo cáo thông tin từ dưới lên. Thông qua kênh này, có thể đảm bảo rằng tất cả các nhân viên hiểu đầy đủ các thông tin liên quan đến nhiệm vụ của mình. Đồng thời, tăng cường công tác đào tạo kế toán trong kinh doanh, và nâng cao chất lượng tổng thể của nhân viên phòng kế toán, và tăng cường giám sát về chất lượng đối với hệ thống thông tin kế toán nhằm giảm thiểu việc các thông tin kế toán có thể bị làm sai lệch. Cuối cùng, cần phải xây dựng một môi trường thân thiện trong công ty nhằm nâng cao sự hiểu biết về việc trao đổi tích cực giữa nhà quản lý và nhân viên. □

Tài liệu tham khảo:

1. Luật doanh nghiệp 2005.
2. Merchant / Van Der Stede: Management control systems: Performance measurement, evaluat. Prentice Hall, 2007.
3. Anthony: Management control systems. McGraw Hill Higher Education, 2007.
4. Bowhill: Business planning and control: integrating accounting strategy and people. Wiley, 2008.
5. M. Lehmann; “Internal Controls:A Compendium of Short Cases”; issues in accounting education; Vol. 25, No. 4, 2010; Pg 741 – 754
6. Meena Chavan; Anil S Lamba, “An International Perspective on Internal Controls in Small and Medium Enterprises”; The Business Review, Cambridge; Summer 2007; 8, 1; ABI/INFORM Global; Pg 80.
7. Beng Wee Goh; Dan Li, “Internal Controls and Conditional Conservatism”; The Accounting Review; Vol. 86, No. 3, 2011; Pg. 975–1005.
8. Việt Lâm – Khánh Linh: Câu chuyện vinashin là lỗi của cả hệ thống. www.tuanvietnam.vn ngày 28/07/2010.
9. Kiều Oanh: Bài học từ một vụ siêu lừa. www.vneconomy.vn ngày 24/02/2009.
10. Quang Duy: Doanh nghiệp xem nhẹ kiểm soát nội bộ. www.dautudiantu.com ngày 25/10/2009.